

Chambre des Représentants		Kamer der Volksvertegenwoordigers
SESSION DE 1933-1934	N° 127	ZITTINGSJAAR 1933-1934
PROJET DE LOI, N° 38 (1932-1933)		WETSONTWERP, N° 38 (1932-1933)

PROJET DE LOI

complétant les dispositions sur la participation aux infractions prévues par le Code pénal militaire et punissant certaines provocations publiques et propagandes systématiques qui mettent en péril le recrutement et la discipline de l'armée.

RAPPORT

FAIT, AU NOM DE LA SECTION CENTRALE (1),
PAR M. BOVESSE.

MADAME, MESSIEURS,

Plusieurs membres de votre section centrale se sont élevés contre le projet au nom de la liberté des opinions garantie par l'article 14 de la Constitution. Il leur a été répondu que l'article 14 de notre charte fondamentale est libellé comme suit : « La liberté des cultes, celle de leur exercice public, ainsi que la liberté de manifester ses opinions en toute matière sont garanties, sauf la répression des délits commis à l'occasion de l'usage des libertés ».

En l'espèce il s'agit de délits commis à l'occasion de l'usage de la liberté de manifester ses opinions.

*
**

Plusieurs membres ont demandé comment il faudrait interpréter les mots « directement et méchamment » figurant aux alinéas 2 et 3 de l'article 3.

Pour connaître le sens de ces mots, il faut remonter aux dispositions de l'article 66 du Code pénal relatives à la provocation suivie d'effet.

D'après cet article 66, la provocation suivie d'effet c'est-à-dire : le fait de participer par provocation à une infraction commise, existe, ou bien 1° lorsqu'on a, par un des moyens indiqués à l'alinéa avant-dernier de l'article 66, directement provoqué au crime ou au délit. Dans cet alinéa, le mot « directement » est surabondant, car il est impossible de ne pas consi-

(1) Le Section centrale était composée de MM. Poncelet, président; Tibbaut, Maistriau, Geuens, Soudan, Destrée et Bovesse.

WETSONTWERP

tot aanvulling van de bepalingen op de deelneming aan de bij het Militair Strafwetboek voorziene misdrijven en tot bestraffing van het openbaar aanzetten en het voeren van systematische propaganda tot het plegen van feiten die de werving van en de tucht in het leger in gevaar brengen.

VERSLAG

NAMENS DE MIDDENAFDEELING (1), UITGEBRACHT
DOOR DEN HEER BOVESSE.

MEVROUW, MIJNE HEEREN,

Verscheidene leden uwer middenafdeeling hebben bezwaar gemaakt tegen het ontwerp, op grond van de vrijheid van meening welke besloten ligt in artikel 14 der Grondwet. Aan dezen werd geantwoord dat artikel 14 van onze Grondwet als volgt luidt : « De vrijheid van eeredienst, de vrije openbare uitoefening er van, alsmede de vrijheid om zijn meening op elk gebied te uiten, zijn gewaarborgd, behoudens de vervolging van de misdrijven begaan ter gelegenheid van het gebruikmaken van die vrijheden ».

In dit geval, gaat het om misdrijven begaan naar aanleiding van het gebruikmaken van de vrijheid om zijn meening te uiten.

*
**

Verscheidene leden hebben gevraagd welke beteekenis moest gehecht worden aan de woorden « rechtstreeks en kwaadwillig » voorkomend in de alinea 2 en 3 van artikel 3.

Om de beteekenis dezer woorden te begrijpen moet men teruggaan tot de bepalingen van artikel 66 van het Strafwetboek betreffende de aanzetting gevolgd van uitwerking.

Op grond van dit artikel 66, wordt de aanzetting met uitwerking, 't is te zeggen : het feit deel te nemen door aanzetting aan een gepleegd misdrijf bestaat, ofwel 1° wanneer men door een der middelen aangeduid in de voorlaatste alinea van artikel 66, rechtstreeks tot een misdaad of een misdrijf aangezet heeft. In deze alinea is het woord « rechtstreeks »

(1) De Middenafdeeling bestond uit de heeren Poncelet, voorzitter; Tibbaut, Maistriau, Geuens, Soudan, Destrée en Bovesse.

dérer comme faite directement en vue du crime ou du délit, une provocation qui se manifeste par un des moyens indiqués au dit alinéa. (SERVAIS, vol. 1, p. 195, n° 13.)

ou bien 2° lorsqu'on a, dans les conditions de publicité indiquées au dernier alinéa de l'article 66, *directement* provoqué à commettre l'infraction. Dans cette disposition, le mot « *directement* » était indispensable. Comme le dit très bien Servais, vol. 1, p. 201 : « On peut, dans des discours tenus au public, dans des placards ou des écrits imprimés, attaquer les actes du Gouvernement et inspirer aux citoyens le désir d'un changement politique...; on peut exciter des sentiments haineux, des passions malveillantes contre des particuliers, mais si, à la suite de ces provocations *indirectes* une sédition éclate, si un attentat contre la vie ou la propriété est commis, on n'est pas autorisé à conclure que l'auteur des discours ou des écrits voulait aller jusque-là... Pour le punir *comme coauteur de la sédition ou de l'attentat*, il faudrait pouvoir prouver qu'il a partagé la résolution criminelle des coupables; et comment établir cette preuve si la provocation n'a pas été faite *directement en vue du crime*, c'est-à-dire avec la volonté de la faire commettre. Ce mot « *directement* » était donc indispensable ici. Son absence, dans notre paragraphe (alinéa dernier de l'art. 66) équivaldrait au rétablissement des procès de tendance ».

Le mot « *directement* » a le même sens dans l'article premier de la loi du 25 mars 1891, qui punit comme délit *sui generis* la provocation, non suivie d'effet, à commettre les crimes et les délits que cet article énumère.

Et c'est de cette loi que l'article 3 du projet reprend le même mot « *directement* » avec le même sens.

Quant au mot « *méchamment* » de l'article 3 du projet, il figure aussi dans l'article premier de la dite loi du 25 mars 1891, où il est surabondant ainsi que le démontrent les travaux préparatoires de cette loi (SERVAIS, vol. 8, p. 203).

Mais ce mot ne pourrait être enlevé de l'article 3 du projet, article qui remplace l'alinéa 2 de l'article premier de la loi du 25 mars 1891, sans l'être en même temps de l'alinéa 1 du même article premier, auquel le présent projet ne touche pas.

Ou bien il eût fallu supprimer cet adverbe à l'alinéa 1, et l'on se serait demandé si les éléments constitutifs du délit venaient d'être changés;

ou bien, il eût fallu l'omettre à l'alinéa 3, et l'on se

overbodig, daar het onmogelijk is een aanzetting welke geschiedt door middel van een van de wijzen in deze alinea bedoeld, niet te beschouwen als een rechtstreeksche aansporing tot de misdaad of het wanbedrijf. (SERVAIS, deel 1, blz. 195, n° 13.)

ofwel 2° wanneer men, in de omstandigheden van openbaarheid, aangeduid in de laatste alinea van artikel 66, *rechtstreeks* tot het plegen van het feit aangezet heeft. In deze bepaling, was het woord « *rechtstreeks* » onmisbaar. Zoals de heer Servais terecht zegt, deel 1, blz. 201 : « Men kan, door woorden, in openbare bijeenkomsten of plaatsen uitgesproken, door plakkaaten of gedrukte geschriften, de handelingen der Regeering aanvallen en bij zijn landgenooten het verlangen opwekken naar een politieke ommekeer...; men kan gevoelens van haat en boosaardige hartstochten tegen particulieren doen opvlammen, maar, indien tengevolge dezer *onrechtstreeksche* aansporingen, een opstand uitbreekt, indien een aanslag gepleegd wordt op het leven of het bezit, mag men daaruit niet afleiden dat degene die deze woorden uitgesproken heeft of van wien deze geschriften uitgaan, de bedoeling hadden het zoover te drijven... Om hem te straffen *als mededader van den opstand of den aanslag*, zou men moeten kunnen bewijzen dat hij deel genomen heeft aan het misdadig opzet der schuldigen; maar hoe zou dit bewijs kunnen geleverd worden, indien de aanzetting niet geschied is *rechtstreeks met het oog op de misdaad*, 't is te zeggen, met de bedoeling deze te doen plegen. Dit woord « *onrechtstreeks* » was, bijgevolg, hier op deze plaats onmisbaar. Indien het niet in onze paragraaf stond (laatste alinea van artikel 66) dan zou zulks neerkomen op de wederinvoering van het tendens-proces ».

Het woord « *rechtstreeks* » heeft dezelfde betekenis in het eerste artikel der wet van 25 Maart 1891, hetwelk als misdrijf *sui generis* strafbaar stelt de aanzetting zonder uitwerking tot de misdaden en wanbedrijven, welke in dit artikel opgesomd worden.

Uit deze wet neemt artikel 3 van het ontwerp hetzelfde woord « *rechtstreeks* » met dezelfde beteekenis over.

Wat het woord « *kwaadwillig* » uit artikel 3 van het ontwerp betreft, komt dit ook in het eerste artikel van de vorenvermelde wet van 25 Maart 1891 voor, waar het overbodig is zooals blijkt uit de voorbereidende werkzaamheden dezer wet (SERVAIS, deel 8, blz. 203).

Dit woord zou echter niet mogen weggelaten worden uit artikel 3 van het ontwerp, hetwelk *alinea 2 van het eerste artikel* der wet van 25 Maart 1891 vervangt, zonder het ook uit *alinea 1* van hetzelfde eerste artikel weg te laten, waaraan echter het tegenwoordig ontwerp niet geraakt.

Ofwel had men dit bijwoord in de eerste alinea moeten schrappen en dan zou men zich afgevraagd hebben of de bestanddeelen van het wanbedrijf soms geen wijziging ondergaan hadden;

ofwel, had men het moeten weglaten in alinea 3,

serait demandé si la condition de méchanceté, exigée à l'alinéa 1, ne l'était pas à l'alinéa 3, et pourquoi.

C'est, en vérité, pour prévenir toute controverse que ce mot surabondant dans le texte en vigueur a été repris dans le texte proposé : on a voulu marquer que, de part et d'autre, le dol exigé est le même.

Mais, et ceci répond plus précisément aux observations présentées à la section centrale, il faut, à l'article 3 du projet, que la provocation soit *directe*, c'est-à-dire, d'après l'Exposé des motifs de la loi à laquelle le mot directement a été emprunté, que la provocation soit telle qu'elle suppose de la part de son auteur « la volonté criminelle d'exciter à la perpétration » des infractions énumérées par la loi. (*Pasinomie*, année 1887, p. 388.)

Aux termes du même Exposé des motifs (*Pasinomie*, même endroit) « il y aura provocation directe dès que l'auteur aura manifesté, d'une façon non équivoque, sa volonté de pousser ceux sur lesquels il agit, à commettre le crime ou le délit, quels que soient d'ailleurs les termes et le mode qu'il aura employés pour leur inculquer cette détermination ».

Il ressort des commentaires ci-dessus du mot « directement », que l'apologie qui consiste à représenter une infraction comme louable et méritoire, n'est pas par elle-même prévue par le projet, pas plus qu'elle ne l'est par la loi du 25 mars 1891 (article premier).

Hors le cas où l'apologie d'une infraction revêtirait une forme telle qu'elle serait en réalité une provocation *directe* ou *renouvellement* des infractions de même nature, et constituerait ainsi la provocation directe au sens de la loi pénale, elle ne pourra constituer, tout au plus, qu'une provocation *indirecte* que notre loi ni notre projet ne répriment dans aucun cas.

*
**

Des membres de la section centrale ont demandé quels seraient les tribunaux compétents pour juger les infractions prévues par le projet.

Si le délit de provocation est commis par la voie de la *presse*, aucune difficulté : la Cour d'assises devra être saisie (art. 98, Constitution).

Sinon, elle ne devra en connaître que si le délit est *politique* (même art. 98).

Ni la Constitution ni la loi ne définissent l'infraction politique, en Belgique (*Répertoire pratique du Droit belge*, par SERVAIS et BRUNET, v° Délit politique).

Il est des cas où le législateur reconnaît à un fait le caractère d'une infraction politique, soit en en attribuant expressément la connaissance à la Cour d'assises (exemple : la loi du 6 avril 1847), soit en édictant pour cette infraction la peine de détention,

et dan zou men zich afgevraagd hebben of de voorwaarde van kwaadwilligheid, vereischt bij alinea 1, in alinea 3 niet vereischt was en om welke reden.

Eigenlijk heeft men dit woord, — dat in den bestaanden tekst overbodig was, — in den voorgestelden tekst overgenomen om alle betwisting te voorkomen : men heeft van beide kanten willen aanduiden dat het vereischte opzet hetzelfde is.

Ten einde meer bepaald te antwoorden op de opmerkingen welke in de middenafdeeling gemaakt werden, moet in artikel 3 van het ontwerp bepaald worden dat de aanzetting *rechtstreeks* weze, 't is te zeggen, volgens de Memorie van Toelichting van de wet waaraan het woord rechtstreeks ontleend werd, dat de aanzetting zoodanig weze dat zij bij dengene die ze doet, de misdadige bedoeling veronderstelt « tot het plegen aan te zetten » van de inbreuken opgesomd in de wet (*Pasinomie*, jaar 1887, blz. 388).

Naar luid van dezelfde Memorie van Toelichting (*Pasinomie*, zelfde plaats), « zal er rechtstreeksche aanzetting zijn, zoodra de aanstichter op ondubbelzinnige wijze, zal hebben laten blijken dat het zijn bedoeling is, degenen die hij bewerkt aan te zetten tot het plegen van de misdaad of het wanbedrijf, welke, trouwens, ook de woorden en de wijze zijn, waarvan hij gebruik zal gemaakt hebben om hun dit voornemen in te prenten ».

Uit bovenstaande uitleggingen van het woord « rechtstreeks » blijkt, dat de *ophemeling* welke er in bestaat een misdrijf voor te stellen als loffelijk en verdienstelijk, op zich zelf niet voorzien wordt door het ontwerp, evenmin als door de wet van 25 Maart 1891 (eerste artikel).

Buiten het geval waar de ophemeling van een misdrijf zulkdanigen vorm zou hebben, dat zij inderdaad *rechtstreeks* aanzet tot het *opnieuw plegen* van misdrijven van denzelfden aard, en aldus de rechtstreeksche aanzetting in den zin der strafwet zou uitmaken, kan zij hoogstens enkel aangezien worden als een *onrechtstreeksche* aanzetting welke, in geen geval, noch door de wet, noch door ons ontwerp, beoogd wordt.

*
**

Leden der middenafdeeling hebben gevraagd welke rechtbanken bevoegd zouden zijn om de misdrijven door het ontwerp voorzien te vonnissen.

Indien het misdrijf van aanzetting gepleegd werd door middel der *pers*, geen moeilijkheid : het Hof van Assisen is bevoegd (art. 98, Grondwet).

Zooniet, neemt dit er slechts kennis van, zoo het misdrijf van *politieken* aard is (zelfde artikel 98).

Noch de Grondwet noch de wet bepalen, in België, het politiek misdrijf. (*Répertoire pratique du Droit belge*, door SERVAIS en BRUNET, v° Délit politique.)

Er zijn gevallen waarin de wetgever aan een daad het karakter geeft van politiek misdrijf, *hetzij door ze uitdrukkelijk tot de bevoegdheid van het Hof van Assisen te doen behooren* (voorbeeld : wet van 6 April 1847), *hetzij door voor dit misdrijf de hechtenisstraf*

peine criminelle « destinée à réprimer les crimes purement politiques et quelques crimes commis par des fonctionnaires publics dans l'exercice de leurs fonctions, où le caractère politique se rencontre également mais non exclusivement » (SERVAIS, vol. 1, p. 49, n° 1).

Abstraction faite de ces cas, les tribunaux décident d'après les circonstances de chaque cause, si une infraction est ou non politique (*Répertoire pratique du Droit belge*, v° Délit politique).

*
**

Un membre de la section centrale a fait observer que la loi actuelle permet d'atteindre ceux qui ont été les auteurs d'excitation à la désertion, à la désobéissance, au refus de servir. Le même membre a indiqué qu'il n'était donné aucune précision au sujet de la propagande systématique prévue par l'article 3 du projet, en matière de provocation au refus de servir.

Pour répondre à ces remarques, il convient de faire une distinction :

1° S'agit-il d'une provocation suivie d'effet, c'est-à-dire d'une provocation constituant un acte de participation à une infraction commise (art. 66 du Code pénal ordinaire) ?

Pareille participation à une infraction purement militaire est punissable en vertu de l'article 58 du Code pénal militaire, si le provocateur appartient à l'armée, c'est-à-dire, selon les termes du projet, s'il est soumis aux lois pénales militaires.

Elle ne l'est pas, actuellement, si le provocateur n'appartient pas à l'armée et l'article 100bis qui vous est proposé comble cette lacune en rendant les articles 66 et 67 du Code pénal ordinaire applicables à celui qui, n'appartenant pas à l'armée, aura participé à une infraction militaire, notamment en la provoquant dans les termes du dit article 66.

2° S'agit-il au contraire d'une provocation considérée en elle-même, abstraction faite du point de savoir si elle a eu pour effet l'acte ou l'omission que le provocateur excitait à faire ?

A cet égard, il y a lieu de noter que, pour l'existence du délit prévu par l'article 2 du décret du 20 juillet 1831 punissant quiconque (« aura méchamment et publiquement attaqué la force obligatoire des lois ou provoqué directement à y désobéir »), il faut, suivant l'avis général, une attaque contre le principe même d'une loi, contre l'autorité d'une loi ou du pouvoir dont elle émane. Il est douteux que, en l'absence de pareille attaque, une provocation à commettre un acte que la loi défend ou à ne pas accomplir une obligation quelle impose, puisse être poursuivie en vertu du décret précité.

Il est vrai que la loi du 25 mars 1891 punit toute personne qui, dans les termes qu'elle indique, pro-

voor te schrijven, « een crimineële straf bestemd om de zuiver politieke misdaden te bestraffen, alsook eenige misdaden gepleegd door openbare ambtenaren in de uitoefening van hun ambt, welke wel een politiek, doch geen zuiver politiek karakter hebben » (SERVAIS, deel 1, blz. 49, n° 1).

Buiten deze gevallen, beslissen de rechtbanken, volgens de omstandigheden van elke zaak, of een misdrijf ja dan neen van politiek aard is. (*Répertoire pratique du Droit belge*, v° Délit politique.)

*
**

Een lid der middenafdeeling deed opmerken dat de thans geldende wet toelaat degenen te treffen, die aangezet hebben tot desertie, ongehoorzaamheid, dienstweigering. Hetzelfde lid toonde aan dat geen enkel bijzonderheid gegeven werd betreffende de systematische propaganda van artikel 3 van het ontwerp, inzake het aanzetten tot dienstweigering.

Om deze opmerkingen te beantwoorden, dient een onderscheid gemaakt te worden :

1° Betreft het een aanzetting die mitwerking had, 't is te zeggen een aanzetting welke een daad van deelneming uitmaakt aan een gepleegd misdrijf (artikel 66 van het gewone Strafwetboek) ?

Deze deelneming aan een zuiver militair misdrijf is strafbaar krachtens artikel 58 van het Militair Strafwetboek, indien de aanzetter tot het leger behoort, 't is te zeggen, volgens de termen van het ontwerp, indien de militaire straffen voor hem gelden.

Thans, is zij het niet, zoo de aanzetter niet tot het leger behoort en artikel 100bis van het ontwerp vult deze leemte aan door de artikelen 66 en 67 van het gewone Strafwetboek te doen gelden voor hem die, zonder tot het leger te behoren, deelgenomen heeft aan een militair misdrijf, namelijk met er toe aan te zetten, naar luid van gezegd artikel 66.

2° Betreft het daarenlegen een aanzetting op zich zelf beschouwd, zonder te weten of zij de daad of de nalating waartoe aangezet werd voor gevolg heeft gehad ?

Hiervoor dient opgemerkt dat, voor het bestaan van het misdrijf voorzien bij artikel 2 van het decreet van 20 Juli 1831, dat strafbaar stelt al wie (« kwaadwillig en in het openbaar de bindende kracht der wetten aanrandt, of rechtstreeks aanzet om ze niet na te komen »), er volgens de algemeen geldende meening een aanval vereischt wordt tegen het principe zelfs van een wet, tegen het gezag eener wet of de machi die ze uitvaardigde. Het is twijfelachtig dat, zonder zulken aanval, een aanzetting tot het stellen van een daad welke de wet verbiedt of tot het niet nakomen van een verplichting welke zij oplegt, vervolgd kan worden krachtens gemeld decreet.

Weliswaar, straft de wet van 25 Maart 1891 al wie, in de termen welke zij aanduidt, aanzet tot het plegen

voque à commettre soit un crime, soit un des délits qu'elle énumère. Mais l'énumération qu'elle contient ne comprend pas les délits prévus par le Code pénal militaire.

L'article 3 du projet complète la législation à cet égard.

Le même article punit en outre celui qui, soit par un des modes indiqués à l'alinéa 1 de la loi du 25 mars 1891, c'est-à-dire par provocation publique, soit par propagande systématique, aura poussé au refus de servir.

Si le refus de continuer le service militaire peut constituer le délit d'insubordination prévu par le Code pénal militaire, le refus de servir tel qu'il est défini par l'article 3 du projet n'est pas un délit, c'est-à-dire qu'il n'est pas frappé d'une peine proprement dite, ainsi que l'Exposé des motifs l'indique. Il est cependant de l'intérêt public d'atteindre ceux qui, sous quelque prétexte que ce soit, notamment sous le prétexte d'objection de conscience, poussent les jeunes gens à refuser le service militaire, soit que la provocation ait été publique, soit que le provocateur se soit livré à son action néfaste « par des interventions répétées auprès d'individus », selon les termes de l'Exposé des motifs.

Ici encore les tribunaux auront à apprécier.

Votre section centrale a adopté le projet par 5 voix contre 2.

Le Rapporteur,
Fr. BOVESSE.

Le Président,
J. PONCELET.

van een misdad of van een der wanbedrijven die zij opsomt. Doch deze opsomming behelst niet de wanbedrijven voorzien door het Militair Strafwetboek.

Artikel 3 van het ontwerp volledigt hieromtrent de wetgeving.

Hetzelfde artikel straft daarenboven al wie, hetzij op een van de wijzen aangeduid in alinea 1 der wet van 29 Maart 1891, 't is te zeggen door openbare aanzetting, hetzij door stelselmatige propaganda aangezet heeft tot dienstweigeren.

Zoo de weigering om verder militairen dienst te doen, het misdrijf kan uitmaken van weerspannigheid door het Militair Strafwetboek voorzien, is de dienstweigeren zooals zij in artikel 3 van het ontwerp wordt bepaald, geen misdrijf, 't is te zeggen dat er geen eigenlijke straf op woord gelegd, gelijk de Toelichting het zegt. Nochtans eischt het algemeen welzijn dat degenen getroffen worden die, onder welk voorwendsel ook, namelijk onder voorwendsel van gewetensbezwaren, de jongelingen aanzetten tot dienstwijgeren, hetzij de aansporing in het openbaar gebeurde, hetzij de aanzetter zijn noodlottige werking verricht heeft « door herhaaldelijk gedane stappen bij personen », volgens de woorden zelf der Toelichting.

Hier ook zullen de rechtbanken moeten oordeelen.

Uwe middenafdeeling heeft het ontwerp goedgekeurd met 5 tegen 2 stemmen.

De Verslaggever,
Fr. BOVESSE.

De Voorzitter,
J. PONCELET.